

พยาธิภายนอกของนกพิราบเลี้ยงในเขตกรุงเทพมหานคร

Ectoparasites of Domestic Pigeons in Area of Bangkok Metropolitan

อาคม สังข์วารานนท์¹

Arkorn Sangvaranond

ABSTRACT

Ectoparasites were collected from 321 adult domestic pigeons, 1-2 years old, from various areas of Bangkok during 1992. Eight genera and species of these ectoparasites were identified and results were as follows : 5 species of biting lice (*Colpocephalum* spp.; *Menacanthus* spp.; *Columbicola columbae*; *Lipeurus caponis*; *Goniocotes* spp.); 2 species of feather mites (*Megninia columbae*; *Pterophagus* spp.) and 1 species of fly (*Pseudolynchia canariensis*).

Key words : ectoparasites, prevalence, domestic pigeons, Bangkok

บทคัดย่อ

พยาธิภายนอกจากนกพิราบเลี้ยง จำนวน 321 ตัว ซึ่งมีอายุประมาณ 1-2 ปี เก็บจากหลายบริเวณในเขตกรุงเทพมหานคร ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2535 ผลการแยกชนิดได้พบพยาธิภายนอกดังต่อไปนี้ : เหากัด 5 ชนิด (*Colpocephalum* spp.; *Menacanthus* spp.; *Columbicola columbae*; *Lipeurus caponis*; *Goniocotes* spp.); ไรขน 2 ชนิด (*Megninia columbae*; *Pterophagus* spp.) และแมลงมีปีก 1 ชนิด (*Pseudolynchia canariensis*)

คำนำ

นกพิราบเป็นนกที่นิยมเลี้ยงอย่างแพร่หลายทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตกรุงเทพมหานคร การเลี้ยงนกพิราบนอกจากเพื่อการแข่งขันแล้ว จุดประสงค์ที่สำคัญ คือการเลี้ยงเป็นการค้าเพื่อนำเนื้อไปบริโภค พยาธิภายนอกของนกพิราบเลี้ยงมีรายงานน้อยมากทั้งในประเทศและต่างประเทศพยาธิภายนอกของนกพิราบเลี้ยงที่เคยมีรายงานไว้ได้แก่ *Columbicola columbae*, *Ceratophyllus columbae*, *Argas reflexus*, *Syringophilus columbae*, *Sarcopterinus*

¹ ภาควิชาพยาธิวิทยา คณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อุปกรณ์และวิธีการ

การเก็บตัวอย่างพยาธิภายนอกของนกพิราบเลี้ยงในการศึกษาค้างนี้เก็บจากนกพิราบ ตาม สถานที่ต่างๆ ในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้แก่ สวนสัตว์ดุสิต ตลาดนัดสวนจตุจักร ท้องสนามหลวง วัดสุทัศน์เทพวราราม วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม วัดพระศรีมหาธาตุ วรวิหาร เขตบางเขน เขตจอมทอง และเขตบางกระปิ รวมทั้ง หมด 321 ตัว การเก็บตัวอย่างพยาธิภายนอกของนกพิราบที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ทำในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2534 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2535

วิธีการเก็บตัวอย่าง

นำนกพิราบที่จับได้มาตรวจหาพยาธิภายนอกทั่วทั้งตัวโดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณขนปีกและขนหาง การเก็บพยาธิภายนอกจะเก็บจากตัวนกพิราบโดยตรงและไม่ได้เก็บจากสิ่งปฏิกูลภายในรังหรือกรงนก นกพิราบ ที่สุ่มตัวอย่างเพื่อเก็บพยาธิภายนอกเป็นนกโตเต็มวัยอายุประมาณ 1-2 ปี ตัวอย่างพยาธิภายนอกจะถูกเก็บรักษาไว้ใน 70% แอลกอฮอล์ และจดบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการเก็บกำกับไว้ด้วย

การเตรียมตัวอย่างพยาธิภายนอกเพื่อการแยกชนิด

ตัวอย่างพยาธิภายนอกของนกพิราบที่เก็บไว้ใน 70% แอลกอฮอล์ จะนำไปทำสไลด์เพื่อตรวจแยกชนิดด้วยกล้องจุลทรรศน์ดังต่อไปนี้

เหากัด (bitinglice)

การทำให้ตัวอย่างพยาธิภายนอกใส โดยแช่น้ำยา 10% โพแตสเซียมไฮดรอกไซด์ และ mount บนแผ่นสไลด์ โดยใช้ยาไฮเออร์ (Hoyer's medium) จากนั้นนำไปอบในตู้อบที่อุณหภูมิประมาณ 40 องศาเซลเซียส นาน 3-5 วัน และ seal ด้วยยาทาเล็บ (nail enamel) ต่อไป

ไรที่มีขนาดเล็ก (small mites)

ตัวอย่างไรที่เก็บจากการศึกษาในค้างนี้เป็นไรที่มีขนาดเล็ก และลำตัวบอบบางทั้งสิ้นการ mount อาจทำได้โดยตรงโดยใช้น้ำยาไฮเออร์ตามวิธีของ Krantz (1970)

แมลงมีปีก (flies)

ตัวอย่างของแมลงมีปีกที่เก็บจากนกพิราบเก็บรักษาไว้โดยใช้วิธีการ pinning ด้วยเข็มปักแมลง

การตรวจแยกชนิดพยาธิภายนอก (identification)

การแยกชนิดเหาและไรกระทำโดยใช้กล้องจุลทรรศน์แบบ compound ส่วนการแยกชนิดแมลงมีปีกใช้กล้องจุลทรรศน์แบบสเตอริโอใช้แนวทางการวินิจฉัยชนิดของพยาธิภายนอกของ Furman and Catts (1970), ตลอดจนคำอธิบายลักษณะพยาธิภายนอกแต่ละชนิด ซึ่งกล่าวไว้โดย Baker and Wharton (1964), Lapage (1968) และ Soulsby (1982)

การตรวจแยกชนิดของพยาธิภายนอกทำที่มหาวิทยาลัยปาราติติยา คณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผล

ผลจากการตรวจแยกชนิดพยาธิภายนอกซึ่งเก็บมาจากนกพิราบเลี้ยง จำนวน 321 ตัว ที่พบตามสถานที่ต่างๆ ของกรุงเทพมหานคร พบพยาธิภายนอกทั้งหมด 8 สกุล และ 8 ชนิด ในปริมาณต่างๆ กัน ดังต่อไปนี้

1. เหากัด (bitinglice) พบจำนวน 5 ชนิด คือ

1.1 *Colpocephalums* pp. (76.3%)

1.2 *Menacanthus* spp. (0.6%)

1.3 *Columbicola columbae* (89.1%)

(Figure 1 and 2)

1.4 *Lipeurus caponis* (0.3%)

1.5 *Goniocotes* spp. (8.1%) (Figure 3)

2. ไรวขน (feathermites) พบจำนวน 2 ชนิด คือ

2.1 *Megininiacolumbae* (0.3%)

2.2 *Pterophagus* spp. (2.8%)

3. แมลงมีปีก (flies) พบจำนวน 1 ชนิด คือ

Pseudolynchia canariensis (3.4%)

วิจารณ์

พยาธิภายนอกของนกพิราบเลี้ยงในเขตกรุงเทพมหานคร ที่พบในเปอร์เซ็นต์สูง ได้แก่ เหากัดในสกุล *Colpocephalum* (วงศ์ Menoponidae) และ *Cumbicola columbae* (slender lice of pigeon) โดยพบในปริมาณ 76.3% และ 89.1% ตามลำดับ เหากัดในสกุล *Colpocephalum* ได้เคยมีรายงานไว้ในนกพิราบในประเทศไทยโดย Mc Clure et al. (1972) แต่ในรายงานดังกล่าวไม่ได้กล่าวถึงเปอร์เซ็นต์การพบเหาชนิดนี้แต่อย่างใดผลจากการศึกษาซึ่งเกี่ยวกับ *Colpocephalum* ในนกพิราบในครั้งนี้อาจเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าเหาในสกุลนี้พบบ่อยในนกพิราบในประเทศไทย และจากการศึกษาในครั้งนี้ไม่พบเหากัดในสกุล *Menopon* ในนกพิราบเลี้ยงในเขตกรุงเทพมหานครเลย เหากัดทั้ง 2 สกุลนี้มีขนาดใกล้เคียงกันและจัดอยู่ในวงศ์เดียวกัน ซึ่งได้แก่วงศ์ Menoponidae เหากัดพวก amblycerans อีกสกุลหนึ่งซึ่งพบในเปอร์เซ็นต์ต่ำ โดยพบเพียง 0.6% ได้แก่เหากัดในสกุล *Menacanthus* เหาในสกุลนี้มีขนาดใหญ่กว่าเหาในสกุล *Colpocephalum* และสกุล *Menopon*

Cumbicola columbae ซึ่งเป็นพยาธิภายนอกที่พบในเปอร์เซ็นต์สูงที่สุดจากการศึกษาครั้งนี้ส่วนใหญ่จะอาศัยที่ขนปีกขนาดใหญ่ของนกพิราบ นอกจากนี้ยังอาจพบเหาในที่บริเวณอื่นของลำตัวนกพิราบ ตัวอย่างเช่น บริเวณขนหางขนาดใหญ่ เหापิกที่พบใน

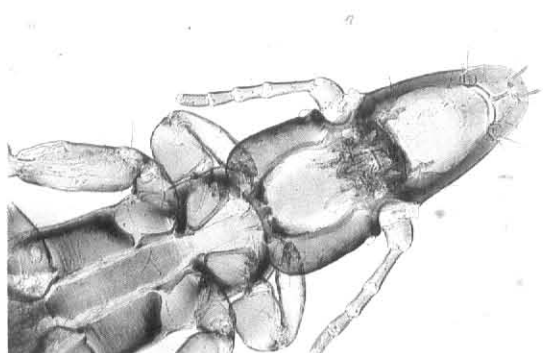

Figure1. Anterior end of adult female of *Columbicola columbae*. This louse has elongate and slender head (X 100).

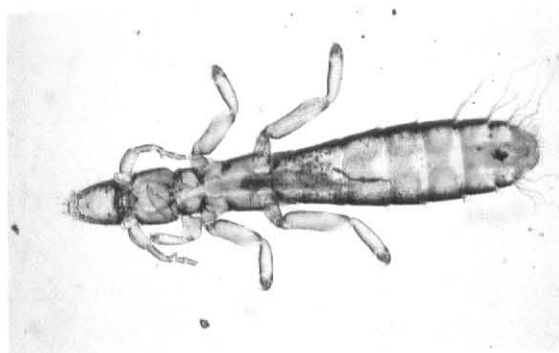

Figure 2 Adult male of *Columbicola columbae* (X 40).

Figure 3 Adult female of *Goniocotes* spp. from domestic pigeons (X 100).

ไก่และสัตว์ปีกหลายชนิดซึ่งได้แก่ *Lipeurus caponis* จากการศึกษาค้นพบในนกพิราบเพียงรายเดียวเท่านั้น จึงอาจเป็นไปได้ว่าการพบ *L. caponis* ในนกพิราบครั้งนี้ อาจจะเป็นการติดพยาธิภายนอกแบบชั่วคราวหรือโดยบังเอิญ เท่านั้น เหาพวก ischnocerans อีกสกุลหนึ่งซึ่งพบใน นกพิราบในเบอร์เซนต์ด้าได้แก่ เหาในสกุล *Goniocotes* *Goniocotes gailinae* นอกจากพบในไก่แล้วยังพบใน นกพิราบอีกด้วย (Soulsby, 1982) สำหรับเหาในสกุล *Goniocotes* ที่ตรวจพบในนกพิราบเลี้ยง จากการศึกษาค้นครั้งนี้ยังไม่ได้ตรวจแยกชนิดเอาไว้

ไรที่พบในนกพิราบเลี้ยงในเขตกรุงเทพมหานคร จากการศึกษาค้นพบเพียง 2 สกุล ซึ่งได้แก่สกุล *Megninia* และสกุล *Pterophagus* ไรทั้ง 2 สกุลนี้เป็น ไรขน (feather mites) *Megninia columbae* เป็นไรขนที่พบในเบอร์เซนต์ด้ามักโดยพบเพียง 0.3% เท่านั้น ไรชนิดนี้อาจจัดว่ายังไม่เคยมีรายงานพบมาก่อนเลยใน นกพิราบเลี้ยงในประเทศไทย ไรขนอีกสกุลหนึ่งซึ่งพบ ในเบอร์เซนต์ที่สูงกว่าไรในสกุล *Megninia* ได้แก่ ไร สกุล *Pterophagus* จัดอยู่ในวงศ์ Proctophyllodidae ไรในสกุลนี้มีลำตัวยาวรีและมีแผ่นแข็ง (shield) จำนวนมากบนลำตัว ชนิดของไรในสกุลนี้ที่พบอาศัยบน ขนของนกพิราบได้แก่ *Pterophagus strictus* (Soulsby, 1982) ไรในสกุลนี้เคยมีรายงานพบในนกพิราบเลี้ยงใน ประเทศไทยโดย Mc Clure et al. (1972)

แมลงมีปีกซึ่งพบในนกพิราบจากการศึกษาใน ครั้งนี้มีเพียงชนิดเดียวซึ่งได้แก่ *Pseudolynchia canariensis* (Diptera : Hippoboscidae) แมลงมีปีก ชนิดนี้พบ 3.1% ในนกพิราบเลี้ยงในเขตกรุงเทพมหานคร *P. canariensis* เป็นแมลงวันมีปีกสีน้ำตาลเข้ม ยาวประมาณ 8 มิลลิเมตร ปีกจะใสและเรียวยาวแหลมโดย มีเส้นปีกน้อย (Soulsby, 1982) แมลงมีปีกชนิดนี้จะมี การแพร่กระจายอย่างกว้างขวางในนกพิราบเลี้ยงใน ประเทศที่มีอากาศร้อนหรืออบอุ่น แมลงมีปีกชนิดนี้พบ ได้บ่อยในลูกนกพิราบที่อาศัยอยู่ในรัง การศึกษาในครั้งนี้ ไม่ได้ทำการเก็บตัวอย่างของแมลงมีปีกชนิดนี้จากลูกนกที่อาศัย

ในรังดังนั้นเปอร์เซ็นต์การพบแมลงมีปีกชนิดนี้ในนก พิราบจึงต่ำเพียง 3.1% เท่านั้น *P. canariensis* จะ เคลื่อนไหวได้อย่างคล่องแคล่วในระหว่างขนของนกและ ไม่ค่อยชอบบินหนีเมื่อถูกรบกวน

สรุป

พยาธิภายนอกที่มีความสำคัญและพบในเบอร์ เซนต์สูงในนกพิราบเลี้ยงจากการศึกษาค้นครั้งนี้ได้แก่เหากัด พวก *Columbicola columbae* และ *Colpocephalum* spp. ไรนกพิราบซึ่งพบค่อนข้างบ่อยได้แก่ไรขนในสกุล *Pterophagus* แมลงมีปีกที่พบได้ในนกพิราบได้แก่ *Pseudolynchia canariensis* แมลงชนิดนี้พบว่าไม่ค่อย ชอบบินและเป็นอันตรายต่อลูกนก จากการศึกษาค้นครั้งนี้ยัง พบอีกว่าเหาบางชนิดของไก่สามารถตรวจพบได้ในนก พิราบด้วย

คำขอบคุณ

ในการเก็บตัวอย่างพยาธิภายนอกจากนกพิราบ เลี้ยงในการศึกษาค้นครั้งนี้ ได้รับความช่วยเหลือส่วนใหญ่ จากนิสิตคณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตร ศาสตร์ ชั้นปีที่ 4 ประจำปีการศึกษา 2534-35

เอกสารอ้างอิง

- Baker, E.W. and G.W. Wharton 1964. An Introduction to Acarology. The Macmillan Company, U.S.A. 465 p.
- Furman, P. and E.P. Catts. 1970. Manual of Medical Entomology. Third Edition, Mayfield Publishing Company. 163 p.
- Krantz, G.W. 1970. A Manual of Acarology. O.S.U. Book Stores, Inc. Oregon, U.S.A. 335 p.

Lapage, G. 1968. Veterinary Parasitology. Second Edition. Oliver and Boyd. Edinburgh and London, Great Britain. 1182 p.

Mc Clure, H.E., N. Ratanawarabhan, K.C.Emerson, H. Hoogstraal, adchatram, P. Kwanyuen, W.T. Atyeo, T.C. Maa, N. Wilson, and L. Wayupong. 1972. Some Ectoparasites of the

Birds of Asia. Jintana Printing Ltd., Part, ,Bangkok. 219 p.

Soulsby, E.J.L. 1982. Helminths, Arthropods and Protozoa of Domesticated Animals. Seventh Edition. ELBS and Bailliere Tindall, London. 809 p.